

Publication of Association Esprit, Société et Rencontre
Strasbourg/France

The Journal of Academic Social Science Studies

JASSS

Volume 5 Issue 8, p. 573-587, December 2012

**GÖRSEL SANATLAR ALANINDA ÜSTÜN YETENEKLİ
ÖĞRENCİLER VE TÜRKİYE'DEKİ EĞİTİMLERİ**

*GIFTED CHILDREN IN THE FIELD OF VISUAL ARTS AND THEIR
EDUCATION IN TURKEY*

Mehmet Ali GENÇ

*Necmettin Erbakan Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sanat Eğitimi ABD
Doktora Öğrencisi*

Abstract

Gifted people who are the locomotive of development and improvement in society are a topic which called attention to almost every society in the world. Special educations have been provided for these students due to their high potentials, but education for gifted individuals in the field of visual arts in special education is an ignored and delayed matter for a long period of time.

Any application to the education of gifted people is not seen until 1956 during the Republic Period in Turkey. After that date, the Law no: 6660 draws attention as Project of Ankara Science High School, the special class applications, and today as Science and Art Center, the special educational applications for gifted students.

The first educational regulation for gifted students in visual arts started with the Law no: 6660. After this application in which limited number gifted students have been sent to overseas in junket and any sufficient efficiency could not be got, today Science and Art Centers undertook the education of Superior Ability in the field of science and art. Students selected into three main steps such as nomination, group test and self-assessment were offered an educational program consisting of five steps in the Science and Art Center, and it is aimed at their development as individuals who combines scientific thought and behaviors and aesthetic values; who productive and problem solving.

In this study where the scanning method is used, it is aimed to examine description and features of the gifted students and also the gifted students in the field of art and their education in past and also applied in Science and Art Centers today, in our country.

Key words: Superior Ability, Superior Ability in Visual Arts, Science and Art Center

Öz

Toplumlardaki gelişme ve ilerlemenin lokomotifi olan üstün yetenekliler, dünyada hemen hemen her toplumun dikkatini çekmiş bir konudur. Bu öğrencilere yönelik, yüksek potansiyellerinden dolayı, gerekli özel eğitimler sağlanmış, ancak özel eğitim içerisinde görsel sanatlarda üstün yetenekli bireylere yönelik eğitim uzun süre göz ardı edilmiş ve gecikmiş bir konu olmuştur.

Türkiye'de Cumhuriyet döneminde üstün yeteneklilerin eğitimine yönelik, 1956 yılına kadar, herhangi bir uygulamanın olmadığı görülmektedir. Bu tarihten sonra 6660 sayılı yasa, Ankara Fen Lisesi projesi, Özel Sınıf Uygulaması ve günümüzde Bilim ve Sanat Merkezleri üstün yetenekli öğrencilere yönelik özel eğitim uygulamaları olarak dikkat çekmektedir.

Görsel sanatlarda üstün yetenekli öğrencilere yönelik ilk eğitim düzenlemesi 6660 sayılı yasayla başlamıştır. Sınırlı sayıda üstün yetenekli öğrencilerin devlet hesabına yurtdışına gönderildiği ve yeterli verimin alınmadığı bu uygulamadan sonra, bilim ve sanat alanında üstün yetenek eğitimi günümüzde Bilim ve Sanat Merkezleri üstlenmiştir. Aday gösterme, grup testi ve bireysel değerlendirme gibi üç aşamada seçilen öğrencilere, Bilim ve Sanat Merkezi'nde beş aşamadan oluşan eğitim programı sunularak; öğrencilerin, bilimsel düşünce ve davranışlarla estetik değerleri birleştiren, üretken, problem çözen bireyler olarak gelişmeleri amaçlanmıştır.

Tarama yönteminin kullanıldığı bu çalışmada, üstün yetenekli ve sanat alanında üstün yetenekli öğrencilerin tanım ve özellikleri ile ülkemizde geçmişte yapılan ve günümüzde Bilim ve Sanat Merkezlerinde uygulanan eğitimlerin irdelenmesi amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Üstün Yetenek, Görsel Sanatlarda Üstün Yetenek, Bilim ve Sanat Merkezi

GİRİŞ

Zekâ, yaratıcılık, sanat, liderlik kapasitesi veya özel akademik alanlarda yaşıtlarına göre yüksek düzeyde performans gösteren üstün yetenekli çocuklar (Bilsem Yönerge 2007: M. 4) toplumun %2'sini oluşturmaktadır (Davasligil, 2004: 15). Oran olarak küçük görünse de topluma yapacakları katkı göz önüne alındığında üstün yetenekli olarak nitelenen kesimin önemi büyüktür.

Alshouse (2008:1)'nin Ross (1993: 33)'dan aktardığına göre görsel sanatlarda üstün yetenekli çocuklar; yüksek seviyede iletişim yeteneğine sahip olan, hayal ve kendi kültürünün sembollerini kullanmada yaşıtlarına göre iyi seviyede olan, normal okullarda eğitim ihtiyaçları karşılanamayan ve görsel sanatlarda özel eğitime ihtiyaç duyan çocuklardır. Öğrencilerin ortalama üstün yeteneğe sahip olması ve orijinal fikirler, icat ve kendi sanat çalışmalarında yenilik yapması gibi göstergeler sanatta yetenek belirtisi olarak görülmektedir. Bu konuda bazı araştırmacılar iyi gelişmiş yetenek ve yüksek algı kabiliyetinin yanında duygusal (affective) yoğunluğu da yetenek belirtisi olarak görmüşlerdir (Clark ve Zimmerman, 1992: 9). Genellikle üstün yetenek ve çizimleriyle bilinen sanatta üstün yetenekli çocuklar, yüksek seviyede motivasyon, hırs, azim ya da problem çözme yeteneği gibi farklı üstünlüklere de sahiptir (Cukierkorn, 2007: 2). Dünyada üstün yetenekli öğrencilere yönelik özel eğitim düzenlemesi içerisinde sanat eğitime geç başlandığı görülmektedir. Dolayısıyla üstün yetenekliler içinde sanat yönünden üstün yetenekliler en az araştırılan kesim olmuştur (Boland, 1986: 17).

Türkiye'de özel eğitime yönelik gecikmeli de olsa bazı düzenlemeler yapılmış, bu düzenlemeler içinde de görsel sanatlar alanında üstün öğrencilere yönelik eğitim uygulamaları yok denecek kadar az olduğu görülmüştür. Türkiye Cumhuriyeti, üstün yetenekliler eğitimini en kısa zamanda, en uygun bir şekilde yapmak zorundadır, diyen Tozlu (2004: 201), üstün yeteneklilerin eğitiminin yüzyıllardır ülkemizde ihmal edilen bir konu olduğunu belirtmektedir. Tarihsel sürece baktığımızda Cumhuriyetin kurulmasından 1956 yılına kadar özel eğitim için herhangi bir uygulamanın olmadığı görülmektedir. 1956'dan sonra özel eğitime yönelik olarak; 6660 sayılı yasa, Ankara Fen Lisesi projesi ve Özel Sınıf Uygulaması dikkat çekmektedir (Enç, 2005: 228). Üstün yetenekli öğrencilerin eğitim uygulaması kapsamında Üst Özel Sınıf uygulaması ve Ankara Fen Lisesi kapsamında görsel sanatlar alanında üstün yeteneklilere yönelik herhangi bir düzenlenmeye rastlanmamıştır. Ankara Fen Lisesi'nin amacı matematik ve fen alanındaki üstün yetenekli çocukları bilim adamı ve araştırmacı yetiştirmektir (Ataman, 2004: 20). Üst Özel Sınıf Uygulaması da üstün yetenekli öğrencilerin ayrı sınıflarda eğitilmelerini amaçlıyordu. Özel sınıf uygulaması, 1962 yılında Rehberlik Araştırma Merkezi olan illerde üstün zekâlı çocuklar için ilkokullarda başlanmış,

fakat uygulamada yaşanan olumsuzluklar nedeniyle 1967 yılında sonlandırılmıştır (Çağlar, 2004: 64).

Görsel sanatlarda üstün yetenekli öğrencilere yönelik ilk eğitimin düzenlemesi 6660 sayılı yasadır. Yeterli verimin alınmadığı belirtilen bu yasadan 1948'den bu yana yasanın sağladığı olanaklardan ancak on yedi kişi yararlanabilmiş ve sadece iki kişi resim öğrenimi için yurt dışına gönderilmiştir (Enç, 2005:228). Halen yürürlükte bulunmasına rağmen Milli Eğitim Bakanlığı, yasada öngörülen "komisyon"u kurmadığı için, yasa işlemez haldedir.

Cumhuriyet döneminin görsel sanatlarda üstün yeteneklilere yönelik ilk uygulama olan 6660 sayılı yasadan sonra özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilerin özel programlarla eğitilmesi gereğinden hareketle 1993 yılında Türkiye'de çalışmalar başlatılmış böylece bilim ve sanat alanında eğitim vermek için Bilim ve Sanat Merkezleri (Bilsem)'nin kuruluşu gündeme gelmiştir (Dönmez, 2004: 71).

Üstün yetenekli ve sanat alanında üstün yetenekli öğrencilerin tanım ve özellikleri ile ülkemizdeki eğitimlerinin irdelenmesi amaçlanan bu çalışmada, ilgili literatür taranmış ve betimsel yöntem kullanılarak şu sonuçlara varılmıştır:

Dünyada üstün yetenekli öğrencilere yönelik özel eğitim uygulaması içinde sanatta üstün yetenek eğitimi gecikmiş ve yeterince araştırılmamış bir konu olmuştur. Türkiye'de üstün yetenek eğitimine yönelik uygulamalar geçmişte; 6660 sayılı yasa, Ankara Fen Lisesi projesi ve Özel Sınıf Uygulaması'dır. Fakat bu uygulamalar kapsamında 6660 sayılı yasa'yı hariç tutarsak, görsel sanatlarda üstün yetenekli öğrencilere yönelik herhangi bir düzenlenmeye rastlanmamıştır. Günümüzde görsel sanatlarda üstün yetenek eğitimi, Bilim ve Sanat Merkezleri kapsamında verilmektedir.

1.ÜSTÜN YETENEKLİ ÖĞRENCİLER

Tarih boyunca hemen hemen tüm toplumlarda dikkat çeken bir konu olan üstün yetenekliliğin tanımı 1920'lere kadar gitmektedir. Bu dönemde üstün yeteneklilere yönelik ilk çalışma yapanlardan Lewis Terman dikkat çekmektedir. 34 yıl süren Dehanın Genetiği üzerine çalışan Terman (Sisk, 1990: 36), zekâyı ölçen bir test geliştirmiştir. Bu testten bireylerin yüksek puan (IQ) almaları dâhilik göstergesi olarak görülmüş ve bu dönemde yapılan tanımlar, öğrencilerin akademik başarısına odaklanmıştır (Beranek, 1993: 14). Bu durumda öğrencilerdeki karakter ve motivasyon dikkate alınmadığı gibi sanat ya da diğer alanlarda liderlik yetileri olan çocuklar da dikkate alınmamıştır (Cutts ve Moseley, 2001:2).

Bireylerdeki IQ puanını temel gösterge alan tek yönlü tanımlar zamanla eleştirilmeye başlanmış ve yüksek zekâ puanı gibi tek ölçüte bağlı olarak yapılan tanımlar, günümüzde yerini çoklu ölçüte dayalı tanımlara bırakmıştır. Bu tanımların başında gelen Sidney Marland'ın 1972 yılındaki "Marland Raporu"dur. Bu raporda yapılan tanım, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki dünyadaki üstün yeteneklilerin eğitimine büyük etki yapmıştır (Beranek, 1993: 20).

Sidney Marland raporuna göre üstün yetenekli kişiler: Üstün yetenek alanında profesyonel olarak bilinen kimseler tarafından belirlenmiş ve seçkin yeteneklerinden dolayı yüksek seviyeli iş yapmaya yeterli olan bireylerdir. Bu bireyler, kendilerine ve topluma katkıda bulunabilmeleri için, normal okul programlarının ötesinde farklılaştırılmış eğitim programları ve hizmetlerine gereksinim duyan kişilerdir. Bu rapora göre, üstün yetenekliler şu alanlarda yüksek performans gösterir ya da gösterme potansiyeline sahiptir:

- 1) Genel zihinsel yetenek
- 2) Özel akademik yetenek

- 3) Yaratıcı veya üretici düşünme yeteneği
- 4) Liderlik yeteneği
- 5) Görsel ve uygulamalı sanatlar yeteneği
- 6) Psikomotor yetenek (Passow, 1981: 5).

Zaman içinde bu tanımları eleştiren Renzulli (1978:6), ortalama üstü yetenek, yüksek düzeyde yaratıcılık ve yüksek seviyeli görev sorumluluğu (motivasyon) gibi üç özelliğin birlikte bulunması ve bu üç özelliklerin birbiriyle etkileşimde bulunmasını üstün yetenek olarak tanımlamıştır. Türkiye’de Milli Eğitim Bakanlığı da Amerikan Eğitim Komisyonu’nun tanımına paralel bir tanım benimsenmiştir. Bu tanıma göre üstün yetenekli; zekâ, yaratıcılık, sanat, liderlik kapasitesi veya özel akademik alanlarda yaşıtlarına göre yüksek düzeyde performans gösterdiği uzmanlar tarafından belirlenen bireydir (Bilsem yönergesi, 2007: M. 4).

Oran olarak küçük görünse de insanlığın gelişmesinde önemli role sahip olan üstün yetenekli bireyler, buldukları ülkelerin ekonomik, siyasi, askeri ve teknolojik gelişmelerinin itici gücüdür. İcatlar yapan ve yeniliklere imza atanlar çoğunlukla üstün yeteneklilerdir (Kulaksızoğlu, 2004: 7). Birçok eğitimci, toplumumuzda geleceğin lider kadrolarının kalitesi onlara verilecek eğitimle direkt ilişkili olduğu konusunda hemfikirdir. Bu eğitim sayesinde geleceğin bilim insanları, sanatçıları yetişecektir (Sisk, 1990: 35). Fikir, sanat hareketlerini, bilimsel ve teknik gelişmeleri, toplumsal ve politik dönüm noktalarını düşündüğümüzde bunların hiçbir şekilde, ortalama beyin gücü olan birey ya da kümelerin ürünü olmamıştır. Çoğu zaman bu kümeler, seçkin ve üstün bir yaratıcının bulup ortaya koyduğu bu buluşlara karşı direnmiştir (Enç, 2005: 27). Ataman (2011: 47), toplumların gelişme ve ilerlemelerindeki katkıları olağan kişilerden kat kat fazla olan üstün yetenekli bireylerin bir tanesinin bile kaybının ülke ve uygarlığın gelişmesine ket vurduğunu söylemektedir. Tozlu (2004: 201), bir milletin varlıkta kalmasında, hatta merkezi bir güç olmasında üstün yeteneklilerin eğitmesinin hayati bir önem taşıdığını ve bu bireylerin her ülke için en büyük kaynak olduğunu belirtmektedir. Kulaksızoğlu (2004: 8) da sahip oldukları stratejik ve ekonomik önem nedeni ile üstün yetenekliler için özel eğitimin milli eğitim politikası olarak benimsenmesi gerektiğini belirtmektedir.

Ülkelerin geleceğinde hayati öneme sahip olmaları nedeniyle, tüm dünyada önemli bir konu olan üstün yetenekliler, normal yaşıtlarından farklı özelliklere sahip olduklarından, farklılaştırılmış bir eğitim gereksinimi içindedir (Davashgil, Zeana, 2004: 85). Stuart ve Beste (2008: 13), üstün yeteneklilerin kendi ülkelerine ve dünyaya katkı yapmaları isteniyorsa, mutlaka özel eğitime ihtiyaç duyacaklarını belirtmektedir. Davashgil ve Zeana (2004: 86), üstün yetenekli çocuklar okullarda karşılanmayan gereksinimleri nedeniyle, sınıf etkinliklerinde yüksek düzeyde kırıklık yaşadıklarını belirterek Clark’tan (1997) aktardıklarına göre, yeterince kullanılmayan bir yetenek, bir akıl gücünün travma ile sonuçlanan durumlara neden olabileceğini söylemektedirler. Benzer duruma dikkat çeken Enç (2005: 18) de anlıksal gücü, olağanın hayli üstünde bulunan çocukların ortalama öğrenme gücü çevresindekiler için düzenlenmiş bir eğitim programı içinde uyum ve gelişim sorunu yaşayabileceklerini söylemektedir.

2. GÖRSEL SANATLAR ALANINDA ÜSTÜN YETENEK

Üstün yetenekli bireyler içinde sanat alanında üstün olanlar en az araştırılan kesim olmuştur (Boland, 1986: 17). Aynı şekilde Clark ve Zimmerman (1986: 53) da üstün yetenekli öğrenciler içerisinde derinlemesine çalışma yapılmamış biricik araştırma kesimini sanatta

yetenekli öğrencilerin oluşturduğunu söylemektedir. Uzun bir süre sanat yeteneğinin zekâ yeteneği olarak görülmesi ve zekâ yönünden üstün olan bireylerin sanat yönünden de üstün olacağını düşünülmesi buna sebep olarak gösterilmiştir.

1920'lerin sonlarına doğru ABD'de Marland Sanat Enstitüsü sanatta üstün yetenekli çocuklara yönelik, ilk eğitim programını uygulamıştır. Daha sonra 1930'larda "New York Board of Education" New York Üniversitesi işbirliğiyle sanatta üstün yetenekli öğrencilerin eğitimi için bir eğitim programı sağlamıştır (Garcia, 2006: 3). Marland'ın 1972'de yaptığı, öğrencilerin sanat yeteneği yönünden de üstün sayan tanım, günümüze kadar gelmiştir. Bu tanım ABD Eğitim Bölümü tarafından şu şekilde dönüştürülmüştür: Zekâ, yaratıcılık, sanatsal yetenek, liderlik kapasitesi ya da özel akademik alanlarda yüksek düzeyde performans gösteren, normal okullarda sağlanamayan hizmet ve aktivitelere gereksinim duyan çocuklar ve gençlerdir (Hurwitz ve Day, 2001: 91).

Sanatta üstün yetenek kendini birçok yol ve şekilde gösterir. Eğitim süreci veya potansiyel kadar performans veya ürün göstergedir. Yaratıcı ifade, sorun çözme yeteneği, yetişkin gibi ürünler ortaya çıkarma yeteneği ve kişilik özellikleri de sanatta üstün yetenek için gösterge olmaktadır (Clark ve Zimmerman, 1992: 5). Öğrencilerin ortalama üstü yeteneğe sahip olması ve orijinal fikirler, icat ve kendi sanat çalışmalarında yenilik yapması gibi göstergeler sanatta yetenek belirtisi olarak görülmektedir. Bu konuda bazı araştırmacılar gelişmiş yetenek ve yüksek algı kabiliyetinin yanında duygusal (affective) yoğunluğu da görsel yetenek belirtisi olarak görmüşlerdir (Clark ve Zimmerman, 1992: 9). Yetenek ve çizimleriyle bilinen üstün yetenekli çocuklar, yüksek seviyede motivasyon, hırs, azim ya da problem çözme yeteneği gibi farklı üstünlüklere de sahiptir (Cukierkorn, 2007: 2). Görsel sanatlarda üstün yetenek için ileri sürülen yüksek seviyeli yetenek, algı ve motivasyon Renzulli'nin üstün yetenek tanımına yakındır (Clark ve Zimmerman, 1992: 9). Renzulli (1978: 6), üçlü çember modeli için ortalama üstü yetenek, yaratıcılık ve yüksek seviyeli görev sorumluluğu (motivasyon) gibi üç özelliğin birlikte bulunması ve bu üç özelliğin birbiriyle etkileşiminin üstün yeteneği ifade ettiğini belirtmektedir.

Görsel sanatlarda üstün öğrencilerin karakteristik özellikleri tartışmalı bir konu olmuştur. Bu konudaki farklılık ve görüş birliği olmamasının nedenini araştırmaların farklı kültür ve zamanda yapılması, farklı yerlerin farklı kriterlere sahip olması ve sanatta üstün öğrencilerin sistematik olarak kategorize edilmemesi şeklinde açıklanmaktadır (Pariser ve Zimmerman, 2004:192).

Clark ve Zimmerman'a göre sanatta üstün yetenekli öğrencilerin karakteristik özellikleri iki geniş kategoride ortaya çıkmaktadır. Bunlar sanat ürünü için gözlemlenebilen karakter özellikleri ve gözlemlenebilen öğrenci davranışlarıdır. Birinci kategoride, üstün öğrencilerin oluşturduğu sanat ürünü karakteristik özellikleri olarak kompozisyon düzenlemesi, sanat elemanları ve konu, sanat yapma yeteneği ve sanat yapma tekniği. İkinci kategoride öğrencinin sanat eseri yapımına ilişkin gözlemlenebilen davranışlarıdır. Davranışlar sanat ürünü yaratıcılığı için ipuçları vermekte ya da öğrenciyi ne zaman sanat yaratıcılığına sevk ettiğini göstermektedir (Clark ve Zimmerman, 1992: 6).

Araştırmacıdan araştırmacıya farklılık gösteren sanat alanında üstün yetenekli öğrencilerin karakteristik özellikleri; öğrenci davranışsal özellikleri ve sanat ürünü özellikleri şeklinde gösterilebilmektedir.

Öğrenci Davranışsal Özellikleri: Sanat çalışmalarını ciddiye alan, yaptığı sanatta üstün yetenekli öğrenci, işinden memnun ve ısrarcıdır (Hurwitz ve Day, 2001: 92). Üstün yeteneği erken yaşta başlar ve hızlı gelişir (Codd, 2004). Yüksek konsantrasyon sergileyerek görsel artistik bir problem üzerinde yaşatlarından daha fazla durur. Yeni bir form buluncaya ya

da bıkcıyaya kadar aynı çizimi yapar. Sanatı sorumluluktan bir kurtuluş olarak görebilmekte ve gerçeklerden geri çekilme olarak sanatta çok zaman harcamaktadır (Hurwitz ve Day, 2001: 94). Kendinden yönlendirmeci olduğu için kendiliğinden çalışmayı tercih eder ve farklı formlarda çizimler yapar (Codd, 2004).

Cukierkorn (2007:3)'a göre sanat yeteneği yönünden üstün olan öğrencilerin karakter özellikleri şunlardır:

- Yeteneklerinin farkındadır
- Yeteneklerini geliştirmek için isteklidir
- Sanatın hayatındaki rolünü gözlemler
- Sanat yapmayı ödül olarak görür.
- Gelenekleri kırar
- Bağımsız ve esnektir
- Çevresine ve etrafındakilere duyarlılık gösterir
- Karmaşıklıkla basitliğe tercih eder.
- Kendi alanında eğitim arzular
- Duygularını anlatmaktan çekinmez
- Düşünerek hareket eder
- Ahlak, politika ve sosyal konularda kapanış yargısını erteleyebilme yeteneği vardır.
- Yenilikler hakkında tecrübelidir.
- Belirsizliği doğru cevaplara tercih eder
- Ünlü sanatçıları bilir.

Sanat Ürünü Özellikleri: Akranlarına göre görsel üstün yetenekli çocuk daha erken yaşlarda sanat yeteneği gösterir (Hurwitz ve Day, 2001: 94). Çalışmalarında görsel akıcılık yönünden eğitim almış sanatçıların çalışmaları ile benzerlik gösterir. Resim yaptıkları anda çok farklı fikirlere sahiplerdir. Verilen bir hikâyeyi ve birçok olayı resimleyebildikleri gibi çizim sırasında dünya ile diyaloglarını sürdürdüklerinden spontane olarak yapılan konuşmaları resme yansıtabilirler (Hurwitz ve Day, 2001: 94). Sanatta üstün yetenekli çocuk ayrıntıyı sadeliğe tercih eder (Cukierkorn, 2007: 3). Çizgi, şekil ve şablonla doğaçlama yapar. Çizgiler arasındaki boşlukların negatif etki yapacağını farkındadır. Bu boşlukların çizgilerin etkisiyle absorbe edileceğinin bilincindedir (Hurwitz ve Day, 2001: 94). Çalışmalarında geniş hayal gücü ya da kişisel yorum sonucu çıkan orijinal ve yenilik vardır. Sanat ve tasarım elemanlarını özgün bir birleşim içinde sunar. Sanat eserinde objeler ya da idealar konusunda geniş bilgiye sahiptir (Calvert ve Ehle, 2004: 16).

Garcia (2006: 12)'ya göre Howard Gardner tarafından ortaya konan çoklu zekâ içerisinde bulunan görsel uzaysal zekâyâ sahip öğrencilerin günlük yaşamda sergiledikleri ve hoşlandıkları özellikler şunlardır:

- Öğrenme ve görme gözlemleridir.
- Yüz, konu, şekil, renk, detay ve manzara ayırt etme zor değildir.
- Renklere ve etkilerine duyarlıdır.
- Geleceğin imkânlarını araştırmak için hayaller kurar.
- Geceleri renkli hayaller kurar ve onları çizmek boyamak ister.
- Karalar, çizer, boyar, heykel yapar ve görülen objeleri yeniden üretir.
- Anlatılan ya da soyut şeyleri desenler.

- Görsel uzaysal ya da orijinal sanat işlerinde yeni formlar yaratır.

Çocuğun yetenekli olarak tanınması için bütün bu özellikleri göstermek ihtiyacında değildir. Öğrenciler bu özelliklerin tümünü göstermedikleri gibi sadece birkaçını ya da birini gösterebilirler.

3. TÜRKİYE'DE GÖRSEL SANATLAR ALANINDA ÜSTÜN YETENEKLİ ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMLERİ

Tarihsel sürece baktığımızda Cumhuriyet'in kurulmasından 1956 yılına kadar özel eğitim için herhangi bir uygulamanın olmadığını görüyoruz. Üstün yeteneklilere yönelik ortaya konan uygulamalar ve düzenlemeler olarak 6660 sayılı yasa, Ankara Fen Lisesi projesi ve 1964 yılında Özel Sınıf Uygulaması sayılabilir (Dönmez, 2004: 70). Bu uygulamaların dışında üstün yeteneklilerin eğitime yönelik herhangi bir çalışmanın olmaması yetersiz görülmektedir. Üstün yetenekli öğrencilerin eğitimi içerisinde de daha yetersiz eğitim sunulan ve göz ardı edilenler görsel sanatlarda üstün yeteneğe sahip olan kesimdir. Üstün yetenekli öğrencilerin eğitim uygulaması kapsamında Üst Özel Sınıf uygulaması ve Ankara Fen Lisesi kapsamında görsel sanatlarda üstün yeteneklilere yönelik herhangi bir düzenlenmeye rastlanmamıştır. Ankara Fen Lisesi'nin amacı, matematik ve fen alanındaki üstün yetenekli çocukları bilim adamı ve araştırmacı yetiştirmek olmuştur (Ataman, 2004: 20). Üst Özel Sınıf uygulaması ise üstün yetenekli öğrencilerin ayrı eğitilmelerini amaçlamıştır. 1962 tarihinde Mimat Enç öncülüğünde Rehberlik Araştırma Merkezi olan illerde üstün zekâlı çocuklar için ilkokullarda özel sınıflar açılması kararlaştırılmıştır (Çağlar, 2004: 63). Bu okullarda her sınıf "A, B, C" bölümlerine ayrılmıştır. Ortalamanın üstündeki öğrenciler "A", ortalama seviyedekiler "B", ortalamanın altındaki öğrenciler ise "C" bölümlerine alınmıştır (Ataman, 2004: 21). İstenmeyen üstünlük duygularının gelişmesi, özel sınıflarına devam edenlerin aynı okula devam eden yaşlıları ile sosyal ilişkilerin belirgin şekilde bozulması, öğrenci velilerinin Milli Eğitim Bakanlığı'nı özel okul açmaya zorlamaya başlamaları gibi nedenler bu özel sınıfların 1967 yılında, bilimsel bir değerlendirilmesi yapılmadan, kapatılmasına neden olmuştur (Çağlar, 2004: 64).

Görsel sanatlarda üstün yetenekli öğrencilere yönelik ilk eğitim düzenlemesi 6660 sayılı yasası ile olmuştur. 1948 yılında yürürlüğe giren İdil Biret ve Suna Kan'ın devlet hesabına yabancı ülkelerde öğrenim görmesi sağlanmıştır. 1956 yılında ise bu yasa yerini, 6660 sayılı yasaya bırakmış, uygulaması da özel bir yönetmeliğe bağlanmıştır (Enç, 2005: 228).

Öğrencilerin seçim ve denetim görevi Talim ve Terbiye Kurulu Başkanı, Güzel Sanatlar Genel Müdürü, Ankara Konservatuarı Müdürü, İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Müdürü, Milli Eğitim Bakanlığı Temsilcisi, Konservatuar ve Akademi öğretim üyelerinden ikişer kişiye verilmiştir. 6660 sayılı yasayı özel eğitim açısından olumlu bir adım olarak gören Enç (2005: 228–231), yasanın kapsamının çok dar tutularak yalnız güzel sanatların bazı dallarında üstün yetenekleri içermesi, ilk uygulamadan bu yana geliştirici tedbirlerin alınmamış olması, yasa olanaklarının kamuya duyurulmaması sadece bireysel müracaatların değerlendirilmesi ve bu olanaktan toplumun ancak çok dar bir kesiminin yararlanması gibi yönleriyle eleştirmiştir. Mürakat öğrenci velisinin bir dilekçe ile MEB Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğüne başvurması ile seçim başlamaktadır. Plastik sanatlarda 14 yaşını aşmamış olan çocuklarla ilgili müracaatlar komisyonun ilk toplantısının gündemine alınmaktadır. Resim alanı için müracaat edenler yaptıkları resimlerden örnekler dilekçeye eklenir. Bunlar on iki üyeli ilgili komisyonda incelenir. Gerekirse çocuk komisyona çağrılarak bu alandaki yeteneği yoklanmaktadır (Enç, 2005: 228–231).

Halen yürürlükte bulunmasına rağmen 1968'den sonra Milli Eğitim Bakanlığı, yasa dışı olarak öngörülen “komisyon”u kurmadığı için, yasa işlemeze hale getirilmiştir.

1993 yılında ülkemizde üstün yeteneklilerin eğitimi için Bilim ve Sanat Merkezleri'nin kuruluşu gündeme gelmiştir (Dönmez, 2004: 71). Bu merkezlerde bilim eğitimi yanında görsel sanatlar eğitimi de yapılmaktadır.

4. BİLİM VE SANAT MERKEZLERİ

Bilgi edinme ve bilgi üretmenin kaynağı donanımlı bir eğitimden geçmektedir. Üstün yetenekli bireylerin özel eğitimleri bu noktada daha da önem kazanmaktadır. Yapılan çalışmalar, son 15–20 yıldır ülkelerin üstün yetenekli bireylerine daha fazla önem verdiklerini, bebeklikten itibaren özel eğitim yöntem ve araçları geliştirdiklerini ortaya koymaktadır (Dönmez, 2004: 71).

Tarihimizde üstün ve özel yetenekli bireylerle ilgili gurur verici çalışmalar olmuştur. Ancak yakın geçmişimize baktığımızda, üstün ve özel yetenekli çocuklarımız için donanımlı eğitim ortamlarının sağlanamadığı görülmektedir. Bir dönem, sebebi bilinmeyen nedenlerle ihmal edilmiş olsa da, Özel Sınıf Uygulaması tecrübesi göz önüne alınarak, ayrı eğitim yerine birlikte eğitim gündeme gelmiştir. Birlikte eğitim, dünyada yaygınlığı olan ve benimsenen yaklaşımdır (Ataman, 2004: 22). Ayrıca Özel Sınıf ve Özel Okul Uygulaması ülkemiz şartlarında, hem ekonomik yönden zorlayıcı, güçlü finans kaynakları gerektiren hem de çocukları yaşlılarından soyutlayarak sosyal ve duygusal açıdan olumsuz yönde etkileyen bir uygulama olarak düşünülmüştür (Dönmez, 2004: 71–72).

Bilim ve Sanat Merkezleri modelinde, üstün yetenekli öğrenciler temel eğitime dayalı bilgileri yaşlılarıyla devam ettikleri okullarından almakta, üstün oldukları bilim ve sanat alanında, diğer okullardan gelen benzer arkadaşları ile birlikte Bilsem'de eğitim almaktadır. Bilsem, eğitim bütçesine fazla ek maliyet getirmeden, gerektiğinde mevcut okullar bünyesinde de çeşitli düzenlemelerle hazırlanabilen, ülkenin her bölgesinde ve ilinde uygulanabilirliği kolay bir model olarak yaygınlaşma imkânına sahiptir. Ayrıca bu modelin en büyük avantajlarından biri de öğrencilerin kendi okullarında, yaşlılarından sınıf arkadaşlarından soyutlanmadan farklılaştırılmış eğitim almalarıdır (Dönmez, 2004: 72).

Akarsu (2004: 41–42), Bilsem kuruluş sürecini, Milli Eğitim Bakanlığında oluşturulan bir ekiple önce Ankara'da sonra da İstanbul'da bir merkez kurmak üzere çalışmalara başladıklarını, dünyadaki en yeni, en güncel beyin araştırmalarının sonuçlarına, en güncel eğitim teorilerine dayandırılarak ve Türkiye'nin koşulları göz önüne alınarak tasarlandığını belirtmektedir. Ataman (2007: 22–23), dünyadaki uygulamalardan söz ederken Bilim Merkezleri ve Sanat Merkezlerinin olduğunu, ikisini birleştirip Türkiye'ye has bir sistem oluşturduklarından söz etmektedir. Prof. Dr. Necate Baykoç Dönmez'in daha önce yapmış olduğu akademik çalışmaları da temel alınarak oluşturulan bu yeni model Dönmez'in kendi çalışmalarında “Ek Ders Uygulama Okulu” olarak isimlendirmiştir. Daha sonra Bilim ve Sanat Merkezi olarak adlandırdığı, pilot proje olarak beş ilde (Ankara, İstanbul, İzmir, Bayburt ve Denizli) açılmıştır (Dönmez, 2004: 71).

Bilim ve Sanat Merkezi'nin amacı, okul öncesi, ilköğretim ve orta öğretim çağındaki üstün veya özel yetenekli öğrencilerin bilimsel düşünce ve davranışlarla estetik değerleri birleştiren, üreten, problem çözen bireyler olarak gelişmelerini sağlamaktır (Uzun, 2004a: 26).

Bilsem'lerin amaçları, Türk Milli Eğitiminin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olarak öğrencilerin bireysel yeteneklerinin bilincinde olmalarını ve kapasitelerini geliştirerek en üst düzeyde kullanmalarını, Bilimsel düşünce ve davranışlarla estetik değerleri birleştiren, üretken, sorun çözen bireyler olarak yetişmelerini, Çeşitli iş alanlarındaki gereksinim ve sorunların bilincinde yeni düşünceler, teknik buluş ve çağdaş araçlar önerebilmelerini ve geliştirebilmelerini, Üstün veya özel yetenekleri doğrultusunda bilimsel çalışma disiplini edinmelerine olanak sağlayan koşulları oluşturmak, disiplinler arası çalışmalarındaki kazanımlarla sorunları çözmeye ya da çeşitli gereksinimleri karşılamaya yönelik projeler gerçekleştirmelerini, Yaratıcılık ve yeteneklerini ulusal ve toplumsal bir anlayışla ülke kalkınmasına katkıda bulunacak şekilde geliştirmelerini sağlamaktır (Bilsem Yönergesi, 2007: M. 6).

Örgün eğitim kurumlarına alternatif oluşturmayacak olan Bilsem'lerde ilke olarak, üstün yetenek, liderlik ruhu, yaratıcılık özelliği olan öğrencilerin ihtiyacına cevap verilir. Yapararak, yaşayarak proje temelli öğrenme esastır. Bireysel eğitim öğretim yapılması esastır. Öğrencilerin eğitimlerinde sosyal ve duygusal gelişimi bütünlük içerisinde ele alınır (Uzun, 2004a: 27–28). İlköğretim ve orta öğretim çağdaki çocuklar temel eğitime dayalı bilgileri yaşlılarıyla devam ettikleri okullarından alırken arta kalan zamanda da Bilim ve Sanat Merkezlerine devam etmektedir.

4.1. Bilim ve Sanat Merkezlerinde Öğrenci seçimi

Bilim ve Sanat Merkezlerine öğrenci seçiminde tek araç yerine çoklu araç kullanılmakta, öğretmen aile tavsiyesinden sonra genel yetenek testi ve daha sonra bireysel zekâ testi kullanılmaktadır (Sak, 2007: 63).

Aday gösterme ile başlayan Bilim ve Sanat Merkezlerindeki tanılama süreci aşağıda belirtilen aşamaları takip eder;

- 1 Aday gösterme (Öğretmen-Veli)
- 2 Ön değerlendirme
- 3 Grup tanılama testi
- 4 Bireysel inceleme
- 5 Bireysel inceleme sonuçlarının MEB'e gönderilmesi
- 6 Kayıt ve yerleştirme

Aday gösterilecek öğrenciler için, Bakanlıkça hazırlanan Gözlem Formları merkez tarafından okullara gönderilir. Bu gözlem formları; İlköğretim kurumlarında 1–5 sınıflar için sınıf öğretmenleri tarafından doldurulur. Aday gösterilen öğrencilerin Merkezlerce gerekli incelemeleri yaptıktan sonra belirlenen tarihlerde tanılama işlemini gerçekleştirir (Bilsem Yönergesi, 2007: M. 9).

Tanılama grup taraması ile başlar (Bilsem Yönergesi, 2007: M. 11). Öğrencilerin dil, şekil-uzay, akıl yürütme, ayırt etme, sayısal ve genel yeteneğini ölçmeyi amaçlar (Altun, 2010: 13). Grup testleri sonuçları bir kümeyi yetenekler düzeyi açısından sıralamaya yaramakla beraber kesin tanılama aracı sayılmamaktadır. Bu yüzden grup testinden en yüksek başarılı bir oranın kesin teşhisi için bireysel değerlendirme yapılır (Enç, 2005: 101–102). Burada öğrencilere bireysel zekâ testlerinden Wechsler Çocuklar için Zekâ Testi (WISC-R, Wechsler Intelligence Scale for Children) uygulanır. WISC-R sözel performansa dayalı yeteneği ölçmekte ve ortalaması 100, standart sapması 15 olan standart bir IQ puanı vermektedir. Bu testten ortalamadan iki standart sapma yukarıda olanlar (130 ve üzeri) üstün yetenekli olarak kabul edilmektedir (Akarsu, 2004: 131–132). Bireysel inceleme ve değerlendirme sonuçlarına göre sıralanan öğrenci listesi MEB Özel Eğitim Genel Müdürlüğüne gönderilir. Yapılan

değerlendirme sonucunda uygun bulunan liste onaylandıktan sonra ilgili Merkeze gönderilir ve öğrencinin kayıt ve yerleştirme işlemi yapılır (Bilsem Yönergesi, 2007: M. 13).

Bilsem’lerde 1997 yılı öncesinde öğrenci seçiminde grup testinden sonra sanat yetenek yönünden de değerlendirme yapılmıştır. Tanılama sürecinde grup testlerinde sonra ikinci aşama olarak genel zihinsel yetenek için; Çocuklar için Zeka Testi (WISC-R, Wechsler Intelligence Scale for Children) uygulanırken; görsel sanatlar alanında yetenekli öğrencilerin tanılması için ise bireysel inceleme olarak görsel değerlendirme uygulanmaktaydı (Beşkardeş, 2007: 13–14). 2007 yılından itibaren bu uygulamaya son verilerek özel yetenek tanılmasından vazgeçilmiş ve bütün alanlar için genel yetenek testinden sonra zekâ testi uygulanmasına başlanmıştır.

4.2. Bilim ve Sanat Merkezlerinde Eğitim Süreci

Öğrencileri akran gruplarından ayırmadan, eğitim programında destek hizmetleri ve programlar sunan (Ataman, 2007: 35) Bilsem’lerde eğitim beş aşamadan oluşmaktadır:

- a) Uyum Programı,
- b) Destek Eğitimi Programı,
- c) Bireysel Yetenekleri Fark Ettirme Programı,
- d) Özel Yetenekleri Geliştirme Programı,
- e) Proje Üretimi Programı’dır.

Uyum dönemi etkinlikleri öğrencilerin sosyal ve duyuşsal gelişimleri, ilgi ve yetenek alanları göz önünde bulundurularak gruplar hâlinde yapılır (Bilsem Yönerge, 2007: M. 16–17). Uyum dönemi görsel sanatlar etkinliklerinde, sanat yönünden hazırbulunuşluk düzeyleri belirlenen öğrencilerin Bilsem’e ve arkadaşlarına uyumuna katkı sağlamanın yanında öğrencilerin sanattaki ilgi yönleri ortaya çıkarılır.

Destek eğitimi kapsamında; İletişim Becerileri, Grupla Çalışma Teknikleri, Öğrenme Yöntemleri, Problem Çözme Teknikleri, Bilimsel Araştırma Teknikleri, Yabancı Dil, Bilgisayar ve Sosyal Etkinlikler bulunur (Bilsem Yönergesi, 2007: M. 17). Destek eğitim programı uygulama sürecinde ve süreç sonunda gözlemlere dayalı olarak geri bildirimler alınarak öğrencilerin ilgi ve yetenek alanları belirlenir. Destek dönemi görsel sanatlar eğitiminde öğrencilerin iletişim ve grupla çalışma becerilerine katkı sağlama ve sanat problemlerini nasıl çözecekleri, bilgiye ulaşma ve bilgiyi kullanma becerilerine katkı sağlamaya yönelik etkinlikler tasarlanır.

Bireysel Yetenekleri Fark Ettirici programında (BYF) öğrencinin hangi alanda yeteneğinin var olduğunu ortaya çıkarmaya yönelik programdır (Uzun, 2004b: 50). BYF programda öğrencilerin bilişsel, duyuşsal, sosyal ve devinişsel kapasiteleri dikkate alınarak uyum ve destek eğitimi programında yapılan gözlemler ve alınan geri bildirimler sonucu belirlenen bireysel yetenek alanları doğrultusunda öğrenci grupları oluşturulur. Öğrencilerin sahip oldukları bireysel yeteneklerini fark ettirebilmek amacıyla akademik bilgilere dayalı olarak yaratıcılıklarını öne çıkaran ve bireysel farklılıklarıyla ilgili disiplinlere yönelik programlar hazırlanır ve uygulanır. BYF dönemi görsel sanatlar etkinliklerinde öğrencilerin sanatın hangi alanında yeteneğinin ya da ilgisinin olduğu tespitine yönelik etkinlikler düzenlenir. Bireysel Yetenekleri Fark Ettirici Program’lar sonunda, öğrenciler hakkında yapılan bütün gözlemler ve alınan geri bildirimler, öğretmenler kurulunda değerlendirilerek öğrencinin ilgi ve yetenek alanları belirlenir (Bilsem Yönerge, 2007: M. 17).

Özel Yetenekleri Geliştirici programda (ÖYG) öğrencilere disiplinler ve disiplinler arası ilişkiler dikkate alınarak herhangi bir disiplinde derinlemesine veya ileri düzeyde bilgi, beceri ve davranış kazanmaları sağlanır. Öğrencilerin bireysel ilgi ve yeteneklerinin farkında olmalarını, kapasitelerini geliştirerek en üst düzeyde kullanmalarını sağlayacak eğitim verilir. (Bilsem Yönerge, 2007: M. 17). ÖYG dönemi görsel sanatlar etkinliklerinde sanat alanında çalışmayı tercih etmiş ya da bu alanda başarılı olan öğrencilerin sanat ürünü ortaya çıkardıkları bir dönemdir. Sanat ürünü oluşturmak için derinlemesine eğitim ve araştırma yapılır. Sanat eleman ve ilkelerinin sanat ürününde etkin kullanılmasına çalışılır.

Proje aşamasında yöntem olarak, öğretmenlerin öğrencilere öğretmesinden çok öğrencilerin kendi seçecekleri projeler etrafında, kendilerinin geliştirdikleri çözümü uygulamaları ve bu süreç içerisinde öğrenmeleri temel alınmaktadır (Levent, 2011: 96). Bu program, temel becerileri almış öğrencilerin bağımsız ve üretici düşünmeyi, girişimci olmayı ve yaratıcı etkinlikte bulunduğu aşamadır. Görsel sanatlar etkinliğinde öğrenciler, kendi iradeleriyle, öğretmen rehberliğinde, sanat ürünü ya da hizmetleri üretirler. Öğrenciler ilgi, yetenek ve tercihlerine göre 3–5 kişiden oluşan proje gruplarına ayrılır ve kendi seçtikleri proje üzerinde çalışarak gerektiğinde bireysel proje üretme çalışmaları da yapılmaktadır (Bilsem Yönerge, 2007: M. 17).

SONUÇ

Seçkin yeteneklerinden dolayı yüksek seviyeli iş yapmaya yeterli bireyler olan üstün yetenekliler, kendilerine ve topluma katkıda bulunabilmeleri için, normal okul programlarının ötesinde farklılaştırılmış eğitim programları ve hizmetlerine gereksinim duymaktadır.

Bu öğrencilerin eğitiminin çok önemli bir konu olarak anlaşılmasından sonra gerekli önem verilmeye başlanmıştır. Zihinsel yönden üstün yetenekli olan bireylerin sanat yönünden de üstün olacakları düşüncesi özel eğitim içerisinde sanat eğitiminin gözardı edilmesine ve görsel sanatlarda üstün yetenek eğitiminin daha da gecikmesine neden olmuştur.

Üstün yetenek eğitimine yönelik Osmanlı dönemindeki Endereun Mektebi ile gurur verici çalışmalar yapılsa da Cumhuriyet döneminde üstün yetenek eğitimi gecikmiş bir konu olmuştur. Cumhuriyet döneminde üstün yetenek eğitimine yönelik uygulamalar olarak; 6660 sayılı yasa, Ankara Fen Lisesi projesi ve Özel Sınıf Uygulaması dikkat çekmektedir. Üst Özel Sınıf Uygulaması ve Ankara Fen Lisesi kapsamında görsel sanatlarda üstün yeteneklilere yönelik her hangi bir düzenleme bulunmamaktadır. Görsel sanatlarda üstün yetenekli öğrencilere yönelik ilk eğitim düzenlemesi 6660 sayılı yasa ile başlamıştır. Ancak yeterli verimin alınmadığı bu uygulama eleştiri konusu olmuştur. Günümüzde açılan Bilim ve Sanat Merkezleri'nde bilim eğitimi yanında görsel sanatlar alanında üstün yetenek eğitimi de verilmektedir. Aday gösterme, grup testi ve bireysel değerlendirme gibi üç aşamada seçilen öğrencilerin Bilim ve Sanat Merkezlerinde beş aşamada oluşan eğitim programıyla bilimsel düşünce ile estetik değerleri birleştiren, araştıran, üreten bireyler olmaları amaçlanmıştır.

KAYNAKÇA

- AKARSU, Füsün (2004). Farklılık Odağında Üstün Yetenekli Çocuklar ve Ailelerinin Sorunları. *Üstün Veya Özel Yetenekli Öğrencilerin Eğitimi Paneli*, 3-4 Mayıs, 2004 İzmir, 41-46.
- ALSHOUSE, Mirium D. (2008). Art Via Culture: White, Black, And Hispanic Evaluator Interpretation Of High Ability Assessed Through Fifth Grade Student Drawings, School of Education Drake University Degree Doctor of Education.
- ATAMAN, Ayşegül (2004). Üstün Yeteneklilerin Eğitimi. *Üstün Veya Özel Yetenekli Öğrencilerin Eğitimi Paneli*, 3-4 Mayıs İzmir, 17-22.
- ATAMAN, Ayşegül (2007). Üstün Yetenekli Çocuklar ve Zenginleştirme. (Editörler: Ayşegül Ataman, Yurdagül Aydoğan, Necati Bilgiç) *Bilim ve Sanat Merkezlerinde Görevli Öğretmenlerin Mesleki Niteliklerinin Artırılması*, 3-7 Eylül Kuşadası, 13-60.
- ATAMAN, Ayşegül (2011). Ayşegül Ataman İle Roportaj. *Yasemin Bilim ve Sanat Dergisi*, (2), Ankara, 46-47.
- BERANEK, David John (1993). *An International Survey Of Definitions Of Giftness And Procedures To Identify And Select Student For Gifted Programs*. University Of Oregon Doktor Of Philosophy.
- BEŞKARDEŞ, Sümeyra (2007). *Üstün Zekâlı ve Özel Yetenekli Öğrencilerin Yabancı Dil (İngilizce) Öğretiminde Metafor Sisteminin Uygulanması*. İlköğretim Anabilim Dalı, Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar.
- BOLAND, Dale (1986) Artistically Talented Students: A Call For Research. *Working Papers in Art Education*, 5, (1), 16-25.
- CLARK, Gilbert and Zimmerman, Enid (1986). Association Educating Artistically Talented Students (Review by: Doretta M. Miller). *Studies in Art Education*, Vol. 28, No. 1, 53-55.
- CLARK, Gilbert And Zimmerman, Enid (1992). Issues and Practices Related to Identification of Gifted and Talented Students in the Visual Arts. *The National Research Center On The Gifted And Talented*, Bloomington, Indiana University.
- CODD, Mary (2004). *Recognizing the Child Gifted and Talented in Visual Art*, www.growminds.com/TheArts/GTinArt.htm Erişim: 22.11.2011.
- CUKİERKORN, Jesse (2007). Supporting Talent İn The Visual Arts, *Friends for Gifted Education Newsletter*, Vol. 7 Issue 2, 1- 4.
- CUTTS, Norma E. And Moseley, Nicholas (2001). *Üstün Zekâlı ve Yetenekli Çocukların Eğitimi*, (Çeviren: İsmail Ersevım) İstanbul: Özgür Yayıncılık.
- ÇAĞLAR, Doğan (2004). 1953-1993 Yılları Arasında Üstün Zekâlı Çocuklar Konusunda Alınan Kararlar, Çalışmalar ve Uygulamalar. (Editörler: Mustafa Ruhi şirin, Ahmet Emre Bilgili, Adnan Kulaksızoğlu), *I. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi, Üstün Yetenekli Çocuklar Bildiriler Kitabı*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 6-68.

- DAVASLIGİL, Ümit ve Zeana, Marilena (2004). Üstün Zekâlıların Eğitimi Projesi, (Editörler: Adnan Kulaksızoğlu, Ahmet Emre Bilgili, Mustafa Ruhi Şirin) *I. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi, Üstün Yetenekli Çocuklar Bildiriler Kitabı*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 85–100.
- DÖNMEZ, Necate (2004). Bilim Sanat Merkezleri'nin Kuruluşu ve İşleyişinde Yapılması Gereken Düzenlemeler. (Editörler: Adnan Kulaksızoğlu, Ahmet Emre Bilgili, Mustafa Ruhi Şirin), *I. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi, Üstün Yetenekli Çocuklar Bildiriler Kitabı*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 69–84.
- ENÇ, Mitat (2005). *Üstün Beyin Gücü Gelişim ve Eğitimleri*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.
- GARCIA, Samuel Adrian (2006). *Gifted And Talented In The Visual Arts, The Identification, Biases, And Recommendations*. The University Of Texas At El Paso Department Of Art Thesis Master Of Arts.
- HURWITZ Al And Day, Michael (2001). *Children And Their Art Methods Fort He Elementary School*. (7th Edition), Orlando: Harcourt College Publishers.
- KULAKSIZOĞLU, Adnan (2004). Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi Önsözü (Editörler: Adnan Kulaksızoğlu, Ahmet Emre Bilgili, Mustafa Ruhi Şirin) *I. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi Üstün Yetenekli Çocuklar Bildiriler Kitabı*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 7–8.
- LEVENT, Faruk (2011). *Üstün Yetenekli Çocukların Hakları*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- MEB (2007). *Bilim ve Sanat Merkezleri Yönergesi*.
- PARİSER, David And Zimmerman, Enid (2004). Learning in the Visual Arts: Characteristics of Gifted and Talented Individuals, *Handbook of Research and Policy In Art Education*, (Edited: By Elliot W. Eisner And Michael D. Day) National Art Education Association. Mahwah, New Jersey. 379–400.
- PASSOW, A. Harry (1981). The Nature Of Giftedness and Talent Gifted, *Child Quarterly*, 25, (1), 5–10.
- RENZULLİ, Joseph S. (1978). What Makes Giftedness. *Phi Delta Kapan*, 60, (3), 180–186.
- SAK, Uğur (2007). Üstün Zekâlı Çocukların Tanılanması, (Editörler: Ayşegül Ataman, Yurdagül Aydoğan, Necati Bilgiç) *Bilim ve Sanat Merkezlerinde Görevli Öğretmenlerin Mesleki Niteliklerinin Artırılması*, Üstün Yetenekli Çocukların Eğitim Semineri 3–7 Eylül Kuşadası, Ankara: Sentez Matbacılık, 61–93.
- SİSK, Dorothy A. (1990). The State of Gifted Education: Toward a Bright Future. *Music Educators Journal*, 76, (7), 35–39.
- STUART, Tara And Beste, Audrey (2008). *Farklı Olduğumu Biliyordum "Üstün Yeteneklileri Anlayabilmek"*. (Çeviren: Armağan Gönenli), Ankara: Kök Yayıncılık.
- TOZLU, Necmettin (2004). Türkiye'nin Merkezi (Eksen) Bir Güç Olmasında Üstün Yeteneklilerin Eğitimi Üzerine Bir Tartışma. (Editörler: Adnan Kulaksızoğlu, Ahmet Emre Bilgili, Mustafa Ruhi Şirin) *I. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi, Üstün Yetenekli Çocuklar Bildiriler Kitabı*, İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları, 201–211.

-
- UZUN, Metin (2004a). Üstün veya Özel Yetenekli Çocukların Eğitiminde Yeni Bir Model: Bilim ve Sanat Merkezleri. *Üstün Veya Özel Yetenekli Öğrencilerin Eğitimi Paneli*, 3-4 Mayıs İzmir, 22-28.
- UZUN, Metin (2004b). Türk Milli Eğitimi Bütünlüğü İçinde Üstün veya Özel Yetenekli Öğrencilerin Eğitimi. *Üstün Veya Özel Yetenekli Öğrencilerin Eğitimi Paneli*, 3-4 Mayıs İzmir, 22-28.